

Hulde aan de verzuilde geschiedschrijving!

– Anton van Renssen –

Transparant 14.4 (november 2003) 32-35

Recensie n.a.v.

Arno Bornebroek en George Harinck (red.) *Het kromme recht buigen. Mensen en hun motieven in de geschiedenis van de protestants-christelijke sociale beweging* (Aksant, Amsterdam, 2003).

Jan Brugman en Aart Camijn, *Ondernemers verbonden. 100 jaar centrale ondernemersorganisaties in Nederland* (Wormer, 1999).

G.J. Schutte e.a. (red.), *Een eeuw medezeggenschap. Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging I* (IISG, Amsterdam, 1997).

G.J. Schutte e.a. (red.), *Voorlopers en dwarsliggers. Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging II* (IISG, Amsterdam, 1998).

G.J. Schutte e.a. (red.), *90 jaar CNV; mensen en uitgangspunten. Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging III* (IISG, Amsterdam, 2001).

G.J. Schutte e.a. (red.), *Belangenpolitiek. Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging IV* (IISG, Amsterdam, 2002).

Paul Werkman en Rolf van der Woude, *De sociale strijd kan echter niet ontlopen worden. Een plaatsbepaling van de christelijk-sociale beweging en mogelijkheden voor een geschiedschrijving* (Amsterdam, VU, HDC, 2001).

Paul Werkman en Rolf van der Woude, *Wording en werking. Programma voor de geschiedenis van de Christelijk-Sociale Beweging* (Amsterdam, VU, HDC, 2003).

[32] Begin mei dit jaar ging het officieel van start: het project Geschiedenis van de Christelijk Sociale Beweging. Dit omvangrijke historische project wil de komende tien jaar een grote inhaalslag maken in de geschiedschrijving van de organisaties en instituten van het protestants-christelijk maatschappelijk middenveld. Met die inhaalslag is de afgelopen jaren een voorzichtig begin gemaakt.

Dát er een inhaalslag gemaakt moet worden, is duidelijk. Al langere tijd zien Nederlandse publicaties over de arbeidersbeweging het licht, maar vooral de laatste decennia beperkten die zich veelal tot vruchten van de socialistische traditie. Het Instituut voor Sociale Geschiedenis telt een forse rij uitgaven die de voorlopers van de NVV – opgegaan in de FNV – beschrijven, zoals het uit acht delen bestaande *Biografische woordenboek van het socialisme en de arbeidersbeweging in Nederland*, waarin vooral veel socialistische voormannen voor het voetlicht gehaald worden. Overigens stelde een van de belangrijkste Nederlandse vakbondshistorici, de voormalige marxist Ger Harmsen, enkele jaren terug dat de laatste decennia de geschiedschrijving van de christelijk-sociale beweging is verwaarloosd.¹

Eerder verschenen er wel overzichtswerken, onder andere van vooraanstaande CNV'ers als Hagoort, Amelink en Ruppert, van wie de levens inmiddels zelf onderwerp van historisch onderzoek zijn.

Minder wijgevoel

Niet-verzuilde geschiedschrijving moet het resultaat worden van dit werk, dat wordt gecoördineerd door het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme aan de Vrije Universiteit. In die geschiedschrijving zou volgens de organisatoren van het symposium dat het project inluide, hoognodig met andere ogen naar de geschiedenis van het protestants-christelijk middenveld moeten worden gekeken. Dat wil zeggen: de producten uit het project moeten breken met het verzuilde wij-perspectief dat tot nog toe meer regel was dan uitzondering. Symposiumgangers die in de praktijk van het vakbondswerk stonden, meenden wel

dat het werk van de historici vooral een inspiratiebron zou moeten zijn voor de werkers in het veld.

Onder de organisatoren van het congres bevonden zich degenen die binnen het HDC het onderzoekstraject coördineren: de historici Paul Werkman en Rolf van der Woude. Volgens hen is de geschiedschrijving van de christelijk-sociale beweging in het verleden geschreven met een vooropgezet doel, namelijk om te laten zien dat het 'eigen succes logisch voortkwam uit de gang van de geschiedenis'. 'De teleologische gerichtheid leidde ook tot een introverte geschiedschrijving, schrijven zij.'²

Zij waarderen het dat de afgelopen jaren veel historici zich afstandelijker opstellen tegenover de organisaties en de mensen die ze beschrijven. Eerder voelden veel historici 'zich verwant met de institutie(s) die zij beschreven en (met) de levensbeschouwing waarop deze gefundeerd waren.' (...) '(...) werd de keuze van een individu voor een organisatie in de ideologische georiënteerde geschiedschrijving als volstrekt legitiem en vanzelfsprekend beschouwd, de nieuwere werkwijze wil deze keuze juist problematiseren door de ideeën, denkbeelden, wensen en maatschappelijke context van de potentiële leden als uitgangspunt te nemen.' En: '(...) in oudere studies over sociaal-economische organisaties de nadruk vooral werd gelegd op het eigene, het bijzondere van de organisatie. Tegenwoordig wordt meer aandacht gegeven aan formele en functionele overeenkomsten en samenwerking.'³

[33] Verklaren

Dat is grotendeels waar. Daar staat wel tegenover dat voor sommige delen van deze geschiedenis die boeken heel goed bruikbaar zijn. Sterker nog: voor sommige delen van de geschiedenis zijn we er zelfs op aangewezen omdat archieven van de in die boeken beschreven organisaties verloren zijn gegaan. Een gegeven dat Werkman en Van der Woude overigens ook erkennen. Zij weten zich voor een deel van hun werk schatplichtig aan geschiedschrijver en journalist Hagoort. Ook al zijn diens gedenkboeken geschreven in de ideologische, emancipatorische traditie die beiden wraken, toch hebben zijn boeken een zekere waarde behouden en 'zijn ze nog altijd een *Fundgrube* voor historisch materiaal'.⁴

Wel vraag ik me af of we de keuze van een individu voor een ideologische oriëntatie inderdaad moeten problematiseren. Verklaren lijkt me een betere zaak. Waarom zou die keuze niet legitiem zijn? Jammer dat het nu niet vaker gebeurt!

Betrokkenheid

Niet-verzuilde geschiedschrijving is een mooi streven – voor het gemak er vanuit gaande dat er in Nederland duidelijk te onderscheiden 'zuilen' hebben bestaan. Want dat het beeld van een tot in haar poriën verzuild Nederland nuancering behoeft, is inmiddels bekend.

Bekend is ook dat betrokkenheid bij het christelijk-sociale gedachtegoed afstandelijke geschiedschrijving moeilijk maakt. Betrokkenheid van de auteur bij zijn onderwerp geldt overigens voor heel veel historisch onderzoek. Gelukkig maar, want dat maakt het werk een stuk leuker. Neem bijvoorbeeld de biografie van Henriëtte Roland Holst. Een uitstekende biografie, maar gelet op het taalgebruik wel duidelijk geschreven door iemand met een sympathie voor de socialistische vakbeweging. Daar is niets mis mee, maar het bepaalt wel de manier waarop ik het boek lees. Mij maakt het wat argwanend als historici met christelijke wortels graag niet-verzuild willen gaan schrijven. Dat heeft in het verleden tot te veel schimp-scheuten geleid.

Sympathie koesteren voor je onderwerp en gedegen kritisch historisch onderzoek hoeft elkaar zeker niet te bijten. Sterker: een gedeelde achtergrond helpt vaak om oorzaken, achtergronden en motieven beter te doorgronden. Om het vrij met Van Deursen te zeggen: als de schrijver van *Montaillou* een sterker gevoel en godsvertrouwen had gehad, dan had hij uit de

archieven die hij raadpleegde, soms de nadruk gelegd op andere aspecten. Overigens voegt Van Deursen er direct de waarschuwing aan toe dat een te grote verwantschap met het bestudeerde onderwerp ertoe kan leiden dat we ‘met behulp van het verleden waarden willen bevestigen, die we voor onze eigen tijd belangrijk vinden. Dan kan het gebeuren dat we ons op een traditie beroepen, die we eerst zelf hebben gemaakt.’⁵ Wellicht dat Werkman en Van der Woude daarop doelen.

Biografieën

De essentie van de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging ligt niet primair bij de organisaties. Het moet vooral gaan om de levens van gewone mannen of vrouwen, de keuzes die zij maakten en de verhalen die zij te vertellen hebben. Vandaar dat er terecht veel aandacht is voor de biografische schetsen van mensen uit de christelijk-sociale beweging. De bundel die op initiatief van de VCH is verschenen, bestaat louter uit biografische schetsen en ook de *Cahiers* tellen er verscheidene. Juist de op de mens gerichte bijdragen lezen prettig en roepen herkenning op – en soms bewondering voor de beschreven personen.

Ondanks deze woorden, bestaat er toch wel erg veel aandacht voor de instituties. Zeker ook in de plannen voor het verdere project van het HDC. Al begrijp ik dat het schetsen van organisatorische verbonden nodig is om ontwikkelingen in grote lijnen te kunnen laten zien. Bovendien komen in die organisaties heel duidelijk de hebbelijkheden en onhebbelijkheden van mensen uit de verf.

Toch lijkt me wat meer aandacht voor de mens achter al die organisaties belangrijk. En dan niet alleen voor de voormannen, maar zeker ook voor de praktische hulpverlening. Hoe ging dat in zijn werk? Hoe werd de man van de straat geholpen? Werd 'ie wel geholpen, of werkten vakbondsmensen toch vanuit een ivoren toren? Of is dat vooral een verschijnsel van de laatste jaren? Misschien dat in de op stapel staande proefschriften van aio's daar wat zicht op komt. Die gaan, zo ligt in de bedoeling, over christelijk-sociale organisatievorming op lokaal niveau.

In dit verband is het jammer dat in het verleden weinig aandacht is geweest voor (auto) biografieën. Arno Bornebroek en George Harinck verklaren dat terecht vanuit het calvinistische karakter van grote delen van Nederland. ‘De [34] mens diende zich in te zetten in deze wereld in dienst van zijn schepper. Niet de eer van de mens stond centraal, maar de eer van God.’⁶ Hoe mooi dat ook klinkt, het is een gemis voor de historiografie. Onlangs las ik dat ook nu nog veel op die manier wordt gedacht, bijvoorbeeld door oud-GPV-partijleider Gert Schutte en oud-EO-corryfee Henk Binnendijk. Gelukkig komt er voor wat de christelijk-sociale beweging betreft nu schot in de zaak – al is het neerleggen van herinneringen door prominente Nederlandse calvinisten zeker toe te juichen.

Waardering

Het overzicht van de stand van het historisch onderzoek op dit gebied dat Werkman en Van der Woude bieden, laat wel zien dat er nog veel werk te verzetten valt. Hun overzicht leidt tot een uitgebreid programma waarin veel onderwerpen al vergeven zijn.

Een opluchting is dat het niet de bedoeling kan zijn ‘historische processen te verklaren vanuit sociologische, politicologische of economische modellen of dergelijke theorieën te toetsen’. Aan de andere kant wordt nadrukkelijk aansluiting gezocht bij sociologische concepten.⁷

Hoe dat precies vorm gaat krijgen, zal me benieuwen. Juist het plaatsnemen van historische ontwikkelingen in te vaste sociologische kaders heeft in het verleden tot de nodige misverstanden geleid. Overdreven verzuilingsdenken is er een van, het onder de noemer van ‘emancipatie’ brengen van allerlei ontwikkelingen als het ontstaan van de christelijk-sociale beweging van christelijke politieke partijen een ander. Het is oppassen geblazen met het

leentjebuurt spelen bij de sociologie en de economie – ook een sociologische wetenschap ten slotte, al doen economen dat wel eens anders voor komen.

Wat ik ten slotte bijzonder waardeer, is de positief-kritische toonzetting van de bijdragen in de diverse publicaties. De kritische noot over de geschiedschrijving in het verleden klinkt in de geschreven artikelen en boeken niet door. Er wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen kritiek op de geschiedschrijving van het voorgeslacht en de wijze waarop moderne historici dezelfde personen beschrijven. Geen van de bijdragen die ik las, uit zich in negatieve zin over mensen – wat niet wil zeggen dat er geen kritiek geleverd wordt. Dat leest prettig. En laten we wel wezen: wat sommige heren – over dames wordt er tot nog toe niet geschreven – voor elkaar hebben gebokst, is ook bewonderenswaardig.

Ik beseft dat de 'limitatieve opsomming' die Werkman en Van der Woude maken, eenvoudig met nog andere voorbeelden is aan te vullen. Toch zou het goed zijn meer aandacht te geven voor het dagelijkse werk van vakbonden. De insteek is tot nog toe wel erg institutioneel van karakter. Een studie naar de dagelijkse belangenbehartiging van werknemers zou een belangrijk studieonderwerp zijn.

Eindnoten

¹ Ger Harmsen, 'Historische conceptie en empirisch onderzoek', *Transparant* 8.1, 13.

² Paul Werkman en Rolf van der Woude, *De sociale strijd kan echter niet ontlopen worden. Een plaatsbepaling van de christelijk-sociale beweging en mogelijkheden voor een geschiedschrijving* (Amsterdam, 2003) 14, 15.

[35]

³ Paul Werkman en Rolf van der Woude, *Wording en werking. Programma voor de geschiedenis van de Christelijk-Sociale Beweging* (Amsterdam, 2003) 11.

⁴ Werkman en Van der Woude, *Wording en werking*, 16.

⁵ A.Th. van Deursen, 'Geloof en geschiedwetenschap', in: A.Th. van Deursen, *De eeuw in ons hart* (Franeker, 1991) 70.

⁶ Arno Bornebroek en George Harinck, 'De protestants-christelijke sociale beweging, een impressie', in: Arno Bornebroek en George Harinck (red.), *Het kromme recht buigen. Mensen en hun motieven in de geschiedenis van de protestants-christelijke sociale beweging* (Amsterdam, 2003) 12.

⁷ Werkman en Van der Woude, *Sociale strijd*, 40, 17.